

Максут ХАЦИБРАХИМОВИЋ

СЕОСКЕ МИГРАЦИЈЕ СТАНОВНИШТВА ОПШТИНЕ УЛЦИЊ

ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ РЕЉЕФА УЛЦИЊСКЕ ОПШТИНЕ

Анализа рељефа општине Улцињ (225 km²) указује да је терен општине лоциран до 200 m н. в. са 81,33% или 207 km²; брдско-планински предјели од 200-1000 m 16,53%, односно 42,16 km² и терени преко 1000 m н. в. захватају 2,14% или 5,46 km² површине укупне територије.

Будући да је разграничење брдско-планинских од равничарских предјела извршено и на бази нагиба, на земљиште са нагибом од 0,3 до 10% отпада 40,55% или 103,39 km² површине; на земљишта са нагибом од 10 до 30% отпада 16,63%, односно 37,47 km² површине; на преко 30% нагиба земљишта отпада 42,80% односно 109,14 km² од укупне површине општине Улцињ.

Основна карактеристика рељефа општине Улцињ је јасна диференцијација подручја на брдовито-планинске зоне на западу, сјеверозападу и сјеверу, и огранке побрђа са равничарским теренима на источном и средишњем дјелу општине.

Сјеверно од Бриске горе (136 m) пружа се синклинала Бриско поље (Доња Клезна – ријека Међурјеч) – Шаско језеро које је антиклиналом Шаско брдо (123 m) одвојено од Владимирског, *Fusha Lukaj* (Поље Љукај), *Fusha Sukobinës* (Сукобинско поље), Анамалског и на југоисточном предјелу од Шаског језера, Фраскањелско поље.

Сјеверно од Анамалског, Владимирског, Сукобинског (*Fusha e Sukobinës*) и Поља Љукај (*Fusha Lukaj*), почиње побрђе планине Румије кога су дисецирале бујице које се на овој највишој планини стварају.

Планина Румија простире се правцем СЗ-ЈИ од превоја Сутормана (1188 m) до изворног дијела ријечице Међурјеч (кота 715 m). На југозападном подножју планине Румије има више извора, као и извори ријечица: Железница, Бунар, Међурјеч и др., као и низ потока. Највиши су врхови Румије (1593 m), Козјак (1427 m), Лисињ (1351 m), Липоњак (1209 m), Камисора (1063 m), Мали Ђан (1253 m), Мали Куњи (774 m) и др.

Сјеверно од Шаског брда (123 m) и планине Клезне (147 m) су Крутске планине (*Mali i Krythës* 210 m), које се пружају од запада ка истоку и југоистоку, одвојила су се сљедећа брда: Расовац (789 m), Сума (156 m), Владимир – *Katërkollë* (487 m), Чакор (163 m), *Rashtish* (793 m), *Samagari* (746 m) и *Suka e Madhe* (90 m).

У пробојничкој клисури Међурјеча, низводно од села Горња Клезна, контактна површина између кречњака и флиша пада према сјевероистоку под углом од преко 70°. У ерозијом ексхумираном југоисточном дијелу ров-синклинале налазе се криптодепресија Шаског језера и Клезанско поље испуњено ријечним наносом. Идући према сјеверозападу флишно земљиште у удолини има све већу висину, да би код села Куње достигло 300 m н. в.

Током плиоцена урбане структуре су биле изложене ерозионом уравнивању и тада је образована Бривска површ (*Briska; Brinjës* – М. Х.), која је подједнако засјекла меке и отпорне стијене. Поред очуваних дијелова на Бривској гори и по ободу Можуре, на постојање површи указују епигенетска клисура Међурјеча узводно од Горње Клезне и фосилна долина Брдела (*Bërdhela* – М. Х.), која је такође епигенетска.

Сјеверно и сјевероисточно од Шаског језера и Анамалског поља (*Fusha e Anamalit*), пружају се сљедећа брдашца: *Kodra* (91 m), *Djonza* (66 m), *Suka e Madhe* (90 m), *Suka e Shtodrës* (46 m) и *Care* (49 m).

Сјеверно од Владимирског (*Katërkollë*) поља, *Fusha Lukaj* (Поље Љукај) и Сукобинског поља, наилазимо на три важна превоја према обронцима јужне падине планине Румије: *Ćafa e Shpellës* између *Maja Re* (951 m) и *Crna brt* (950 m), *Ćafa Shimri* између Мелике (594 m) и брда Шимри (916 m), *Ćafa Štegvaši* између планине *Samagari* (746 m) и албанско-југословенске границе, на истоку.

Од мањих брежуљака и висоравни, на јужним падинама Румије, између села *Bojkë*, Жеј, Цурај, *G. Rashtish* и *Kravari* су: *Rafino* и *Pucak*.

ДЕМОГРАФСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

Кретање укупног броја становника општине Улцињ

На основу резултата пописа становништва општине Улцињ дајемо сљедећи табеларни преглед:

Табела 1. Становништво, домаћинства и површина у општини Улцињ (1948-1991)

Становништво према пописима						Домаћинства према пописима						Површ. у km ²
1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	255
12.861	14.080	16.213	18.955	21.576	24.217	2.604	2.661	3.042	3.781	4.875	5.950	

Просјечна стопа укупног пораста становништва у општини Улцињ, за период 1948-1953. године износи 1,8% (а у Црној Гори 2,2%), док за период 1953-1961. године износи 1,7% (у Црној Гори 1,5%), односно 1961-1971. и 1971-1981. године износи 1,5% односно 1,4% (у Црној Гори 1,2% односно 1,0%). Ови подаци говоре о умјереној динамичности развоја становништва у општини Улцињ која биљежи пад просјечне стопе у другом, трећем и четвртном периоду (тј. са 1,8 на 1,7 односно на 1,5 и 1,4%), мада је и у овим периодима стопа умјерено висока. Пад стопе је евидентан и у Републици и износи 1,2%.

Из наведених података се може видјети да просјечне стопе укупног прираста нијесу сагласне (већ су незнатно више) са природним прираштајем и не биљеже велике разлике по посматраним периодима, што је доказ да се релативни фактори природног и механичког кретања становништва све више стабилизују. То потврђују и подаци о детерминантама пораста становништва општине Улцињ у периодима 1961-1971, 1971-1981. односно 1981-1991. године.

Табела 2. Компоненте пораста становништва у општини Улцињ

Период	Пораст становништва	Природни прираштај	Механички прираштај
1961-1971.	2.740	2.920	180
1971-1981.	2.619	2.162	457

Уочава се да је у периоду 1961-1971. године у општини Улцињ природни прираштај већи за 180 лица од укупног прираста становништва, што значи да је ово подручје било емиграционо. У наредном периоду (1971-1981. године) тренд се преокреће јер је укупан раст становништва (у односу на претходни период) нижи за 4,8% а на раст становништва, осим природног прираштаја (који је преодминантан), утиче и механички прираштај. Однос природног и механичког прираштаја је 82,5% : 17,5%, што значи да је подручје у другом периоду имиграционог карактера.

Табела 3. Природно кретање становништва општине Улцињ (период од 1989-1993)

Година	Број стан. сред. године	Природни прираштај	Живор. на 1.000 станов.	Умрли на 1.000 станов.	Умрла одојч. на 1000 живор.	Склопљени бракови		Разведени бракови
						укупно	на 1000 станов.	укупно
1989.	23.715	170	13,3	6,2	31,6	173	7,3	17
1990.	23.997	165	12,8	6,0	26,0	193	8,0	15
1991.	24.304	209	14,5	5,9	–	181	7,4	4
1992.	24.537	153	11,9	5,7	6,8	128	5,2	10
1993.	24.788	152	11,9	5,8	3,4	133	5,4	3

У цјелокупном апсолутном порасту становништва општине Улцињ, у периоду од 1948. до 1981. године, који је износио 8.715 становника, највећи удио (око 6.093 или 70% лица) имала је група насеља обухваћених Генералним урбанистичким планом Улциња. Са порастом од 4.775 становника у истом периоду на првом мјесту је насеље Улцињ, а слиједе остала насеља у оквиру ГУП-а Улциња, у којима је пораст за 33 године износио око 6.093 становника. Према кретању становништва, дакле, потребна је 31 година да би се, по стопи од 22 промила годишње, удвостручио број становника на подручју ГУП-а Улциња.

Међутим, треба напоменути да је, у насељима на подручју ГУП-а Улциња, до већег пораста становништва дошло у сеоским насељима: Доњи и Горњи Штој, Крута, Коломза, Кодре и Реч, док је у селу Братици број становника остао готово исти током цијелог послеријатног периода, односно, у насељима Пистула и Круче, незнатно је смањено становништво.

Према претходној табели произлази да је у периоду од средине 1989. до средине 1993. године број становника у општини Улцињ порастао за 1.073 становника, а од средине 1991. године до средине 1993. године број становника општине Улцињ већи је за 484 лица. У наведеном периоду (1989-1993.), природни прираштај становништва Улцињске општине био је највиши током 1991. године (209) и током 1989. и 1990. године (170 и 165).

Са гледишта релативног пораста становништва, насеље Улцињ, тј. наш најужи предмет истраживања је, иако не изразито, најбрже расло у раздобљу 1961-1971. године. Међутим, такав темпо је карактеристичан и за остала насеља на подручју ГУП-а Улцињ, док се за остала насеља општине може рећи да биљеже релативно брз раст становништва.

Најприје се уочава да у порасту становништва природни прираштај има знатно већи значај од досељеног становништва из других насеља изван њених граница. У самом центру општине Улцињ, досељено становништво имало је скоро подједнак значај као и природни прираштај, односно механички прираштај је само за 15% мањи од природног.

Пошто је у том периоду у насељима на ужем подручју испитивања тј. на подручју ГУП-а, пораст износио 2.199 становника, док је у групи осталих насеља пораст био за само 420, иако је разлика између живорођених и умрлих 1.062, може се претпоставити да су дјелимично извори механичког прираста Улциња, као и читавог подручја ГУП-а Улцињ, и у тим насељима. Они сигурно и нијесу једини ако се има у виду савремена социјална и територијална покретљивост која утиче да се у Улцињ, као и у друга растућа насеља на подручју ГУП-а досељавају и лица из удаљених крајева, посебно из општина на територији Црне Горе.

Раст броја становника града Улциња

Изложени фактори су послужили као доказ каквим је темпом мијењана структура и број становника у самом граду. Анализа је указала да је степен раста броја становника био умјерен, и да су се и квалитетно мијењале структуре становништва града. Пошто се у одређеном периоду може пратити та промена, ми у сљедећој табели дајемо кретање укупног становништва града Улциња.

Табела 4. Број становника града Улциња од 1948. до 1991. год.
– у 000

Године пописа	Број становника	Прираст	Индекс прираста
1948.	4,3	–	–
1953.	4,9	0,6	113,9
1961.	5,7	0,8	116,3
1971.	7,4	1,7	129,8
1981.	9,1	1,7	132,9
1991.	11,1	2,2	141,3

Подаци, дакле, указују на брзи раст у посљедњих двадесет година, тј. у вријеме брзог развоја туризма и подједнак значај природног и механичког кретања на тај демографски развој. Анализа просјечног прирастаја показује тенденцију стагнације и неједнаког распореда становника, јер се највише насељавају дјелови града „Нови Улцињ” (Велика Плажа), Кодре и Пињеш.

За потпуније утврђивање степена ових промјена, и за сагледавање како је вршена дисперзија повећаног становништва послужиће нам табела о расту становника, при чему одвајамо посматрано уже градско и шире градско подручје (подручје ГУП-а).

Табела 5. Преглед броја становника и броја домаћинстава у граду Улцињу (период од 1948-1991. г.)

Година пописа	Укупан број становника	Број домаћин.	Просјечан број члан. домаћин.	Индекси		Ланчани индекси укуп. стан
				Становниш.	Домаћинс.	
1948.	4.385	960	4,56	100	100	–
1953.	4.919	1.056	4,66	112	110	112
1961.	5.705	1.280	4,45	130	133	116
1971.	7.459	1.690	4,41	170	176	130
1981.	9.140	2.285	4,00	208	238	122
1991.	11.135	2.906	4,55	258	285	126

Из горњег табеларног прегледа произлази да се укупан број становника града Улциња у периоду од 1948. до 1991. године повећао за 6.750 становника. Број домаћинстава, у дугогодишњем периоду од 1948. до 1991. године, повећао се за 1.946, а просјечан број чланова по домаћинству се креће око 4,40.

Табела 6. Демографске промјене села која окружују Улцињ и која улазе у подручје ГУП-а

Насеља	Пописне године					
	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.
Круче	244	219	219	196	226	190
Крута Улцињ	179	158	167	175	268	274
Братица	352	372	383	397	346	434
Кодре	165	193	259	432	450	771
Коломза	295	308	329	363	430	366
Пистула	162	293	274	359	145	465
Реч	158	201	243	271	297	367
Доњи Штој	320	355	382	437	995	691
Горњи Штој	228	265	311	293	427	414

Значајно је да су стопе раста броја становника приградских насеља Доњи и Горњи Штој и Кодре биле изразито велике, и да се у Доњем Штоју у апсолутном износу број становника бројчано повећао за преко три пута у периоду од 1948. године (320 ст.) до пописа из 1981. године, када је број становника био 995, да би у 1991. години био смањен 691, или за 304 становника.

Посебно је интересантно да се број становника у општини Улцињ такође повећава, што указује да се механичким прираштајем насељава у граду и приградским насељима, да се у ширем подручју општине број становника смањује, посебно у пограничним селима општине и насељима у брдском дијелу, што је и могућност више да се градњом добрих путева „прошири” зона за становнике града, и не оптерети његова инфраструктура, прије свега комунална.

Подаци даље показују да знатно опада број аутохтоног становништва, а посебно у његовом активном дијелу града. Ова тенденција ће се наставити и друштвено је корисно учинити напор да се вишак радне снаге из ових подручја унутар ГУП-а, као и привремено запослени становници у иностранству, ангажују за рад у туристичкој, угоститељској и другим привредним дјелатностима као и новим погонима индустрије и мале привреде и тако повећа проценат активног становништва.

ОПШТИ ОСВРТ НА ДОМАЋИНСТВА

Међу друштвеним кретањима од највећег значаја за демографске појаве су и промјене у величини домаћинства, породичном саставу, унутар породичним односима и начину живота. У оквирима

насеља ове промјене могу се сагледати преко неколико показатеља: пораста броја домаћинстава, величине домаћинстава, структуре домаћинстава по броју чланова, итд.

Кретање броја домаћинстава

Током протеклог периода у општини Улцињ се наставио процес пораста броја домаћинстава и смањивање његове просјечне величине. Таква кретања у граду и ужој зони подручја ГУП-а, условила су да је број домаћинстава растао релативно брже но број становника усљед смањивања њихове величине. У осталим насељима је забиљежен висок пораст домаћинстава али уз скоро исти темпо пораста становништва.

У промјени броја домаћинстава учествује више фактора. До пораста је, дакле, дошло досељавањем и диобом једног домаћинства на два, било изласком једног члана који чини засебно домаћинство, било изласком цијеле породице из до тада вишепородичног домаћинства. Дакле, гледано глобално, диоба домаћинства доминира у промјени броја, док су миграције и остали фактори дјеловали незнатно у општим оквирима.

Промјена величине домаћинства може се одиграти преко рађања, умирања, изласка једног члана из домаћинства или уласка (склапања брака, на примјер), и диобом. Како је наталитет једини фактор који дјелује увијек у правцу пораста величине домаћинства, пад просјечне величине домаћинства у општини, с једне стране, и његовим дјеловима – градско насеље и уже подручје ГУП-а Улцињ, удружен са дјеловањем диоба, с друге.

*Табела 7. Домаћинства (без колективних) према броју чланова
– Попис 1991. године*

Укупно	Број чланова домаћинства							
	1	2	3	4	5	6	7	8 и више
5.950	524	870	870	1.516	1.055	576	271	268

Као што се види из табеларног прегледа, у општини Улцињ према попису из 1991. године било је укупно 5.995 домаћинства, а од тога највише домаћинства са 4 члана (1.516) и домаћинства са 5 чланова (1.055). Најмањи је број домаћинства са седам чланова (271) и домаћинства са 8 и више чланова (268).

Сеоске миграције становништва општине Улцињ

Табела 8. Кретање броја домаћинства у општини Улцињ
– Пописи 1981. и 1991. године

Насеља	Домаћинства		
	1981.	1991.	Индекс 1981=100
Општина Улцињ	4.875	5.994	123,0
Амбула	36	75	208,3
Бијела Гора	–	7	–
Бојке	40	68	170,0
Брајше	160	191	119,4
Братица	83	116	139,8
Бриска Гора	16	14	87,5
Владимир	177	210	118,6
Горња Клезна	53	47	88,7
Горњи Штој	116	108	93,1
Дарза	25	25	100,0
Доња Клезна	57	68	119,3
Доњи Штој	252	196	77,8
Драгиње	48	47	97,9
Зогање	112	120	107,1
Калиман	7	5	71,4
Кодре	97	192	297,9
Коломза	79	93	117,7
Косићи	55	63	114,5
Кравари	134	193	144,0
Крута (Улцињ)	76	70	92,1
Крута (Владимир)	203	223	109,9
Круче	49	37	75,5
Лесковац	19	17	89,5
Лисна Бора	54	58	107,4
Међуреч	14	9	64,3
Миде	72	120	166,7
Можура	2	–	–
Пистула	33	100	303,0
Растиш	138	129	93,5
Реч	56	70	125,0
Салч	20	7	35,0
Св. Ђорђе	42	96	228,6
Сукобин	110	110	100,0
Сутјел	15	27	180,0
Ћурке	13	20	153,8
Град Улцињ	2.294	2.906	126,7
Фраскањел	32	50	156,3
Шас	59	68	115,3
Штодра	27	39	144,4

У општини Улцињ је 1981. године у једном домаћинству живјело просјечно 4,4 чланова. Оваква величина је израз ниске репродукције са једне (са стопом укупног фертилитета од 2 – 2,9 дјеце се обезбјеђује репродукција становништва), и породичног састава с друге стране. У једном броју домаћинстава живе две и више породица.

Испод просјечног нивоа домаћинстава општине (4,4) има само 10 насеља. То су: Братица, Горњи и Доњи Штој, Калиман, Крута (Улцињ), Крута (Владимир), Круче, Можура, Растиш, Улцињ и Драгиње. Дакле, највећи број насеља има величину домаћинстава око општинског просека од 4,4 члана.

У општини Улцињ учешће домаћинстава са 1, 2, 3, 4 и 5 чланова расте, а опада са 6, 7, 8 и више чланова. Ово је резултат повећаног броја домаћинстава у којима су родитељи као носиоци домаћинства, који по правилу имају више од 2 дјетета.

Карактеристично је да домаћинства од 1 до 5 чланова чине висок проценат. Сличне тенденције величине домаћинства према броју чланова су присутне и код мјесних заједница. Градске мјесне заједнице заједно су у 1981. години имале 82,1% домаћинства од 1 до 5 чланова, што значи да је традиционално схватање породице брже ишчежавало на урбаном простору у односу на остало подручје општине.

Природно кретање становништва унутар општине Улцињ не показује значајније разлике у погледу репродукције, што се види из следећих података. Од укупног броја насеља (39) 5 (или 13%) насеља било је захваћено биолошком депопулацијом (Доњи Штој, Лесковац, Реч, Фраскањел и Калиман), у 5 (или 13%) насеља била је обезбијеђена проста репродукција (насеља: Круче, Можура, Салч, Св. Ђорђе и Сутјел), и у 28 (око 74%) насеља био је позитиван природни прираштај или проширена репродукција, односно у 5 (или 13%) насеља веома висок (Бриска Гора, Владимир, Пистула, Шас и Штодра), у 1 (или 2,6%) – висок (Кравари), у 14 (или 36,8%) насеља – умјерен (Амбула, Бијела Гора, Бојке, Брајша, Братица, Д. Клезна, Зогање, Кодре, Косићи, Круте (Владим.), Лисна Бора, Миде, Растиш, Сукобин, Турке и Улцињ), као и у 8 (или 23%) насеља – низак (Горња Клезна, Коломза, Драгиње).

Већина насеља која имају пораст (посебно њих 18), међу којима и Улцињ, дугују повећање и механичком прирасту, што је последица бољих услова живота и рада у тим насељима. У градском насељу – Улцињ као и другим насељима на подручју ГУП-а, примјетна је, стога, концентрација становништва, али не већег обима.

Социјално-економски показатељи

Улцињска општина са својих 24.217 становника (попис 1991. г.) учествује у укупном броју становника Црне Горе са 3,9%, док је учешће броја чланова по домаћинству у Улцињу већи него у Црној Гори. Међутим, у Улцињу је у току послеријатног периода остварен нешто бржи пораст броја становништва него у Црној Гори. Овакво кретање већим дијелом је последица природног прираштаја становништва као и миграционих кретања.

Социјална структура становништва је још увијек неповољна, неповољнија у односу на Црну Гору, јер пољопривредно становништво у укупном у 1981. години учествује са 21,0%, у односу на 6,0% (према попису из 1991. г.). Међутим, на селу живи већи проценат од укупног становништва него што износи за пољопривредно. Досадашња кретања указују да се у наредном периоду може очекивати годишње смањење пољопривредног становништва за око 1,5%, што ће изазвати одговарајуће даље промјене у социјалној структури становништва, као и посједовној структури. Наиме, у периоду од 1981. до 1991. године проценат пољопривредног становништва смањен је за 15%.

Табела 9. Основни показатељи развоја општине Улцињ

Година	Учешће пољоп. станов. у укуп. (у %)*	Учешће активн. станов. у укупн. (у %)	Учешће неписм. станов. у укуп. (у %)	Број станов. у сједишту општине	Густина насељености	Број домаћинстава	Природни прираштај
1981.	21,0	30,0	16,0	9.140	85	4.875	237
1991.	6,0	29,0	10,4	11.144	95	5.950	209

Као што се види из горње табеле, у периоду између два последња пописа (1981-1991. г.) у Улцињској општини смањило се учешће активног становништва у односу на укупно за 1%, као и природног прираштаја за 28%. Учешће неписменог становништва се смањило са 16,0% (у 1981. г.) на 10,4% (у 1991. г.). Такође, долази и до повећања густине насељености, броја домаћинстава, као и броја становника у сједишту општине.

* Податке о учешћу пољопривредног становништва у укупном дат је на основу методологије пописа 1981. и 1991. године.

Економска структура домаћинства

И у Улцињској општини, као и у другим подручјима Црне Горе, са развојем непољопривредних дјелатности настале су промјене и у поријеклу извора прихода домаћинства. То уједно одражава и степен развијености одређеног подручја. Уколико је достигнути ниво економске развијености виши утолико је број домаћинства са изворима прихода искључиво из пољопривреде, мањи. Број пољопривредног становништва у Општини Улцињ између два посљедња пописа се нагло смањује. Наиме, према попису из 1981. године, у општини је било свега 3.790 пољопривредних становника, да би тај број приликом задњег пописа (1991. г.) био смањен на 1.507 становника. Такође, између два посљедња пописа смањује се драстично и број активног пољопривредног становништва, као и издржаваног пољопривредног становништва, што се види из наредног табеларног прегледа.

Табела 10. Пољопривредно становништво у општини Улцињ према активности

– пописи 1981. и 1991.

<i>Пољопривредно становништво</i>						
<i>Година</i>	<i>С в е г а</i>		<i>Активно пољоприв. становн.</i>			<i>Издржавано пољо. становништво</i>
	<i>Број</i>	<i>% од укуп</i>	<i>свега</i>	<i>мушки</i>	<i>женски</i>	
1981.	3790	21,0	1.238	1.099	139	2.552
1991.	1507	6,0	567	501	66	940

Као што показују подаци претходног табеларног прегледа, поред драстичног смањивања укупног и процентуалног броја пољопривредног становништва, према посљедњем попису из 1991. године, смањује се и број активног и издржаваног пољопривредног становништва. Наиме, током 1981. године број активног пољопривредног становништва износио је 1238, да би се током 1991. године смањило на 567, тј. мањи је за 671 становника. Исто се дешава и са бројем издржаваних пољопривредних становника који се смањило са 2.552 (1981. г.) на 940 (1991. г.).

Посједовна структура индивидуалних газдинстава

Подручје општине Улцињ карактерише се неповољном структуром величине земљишног посједа индивидуалних пољопривред-

них произвођача. Она је још неповољнија од просјека у Црној Гори, јер газдинства величине до 2 ha учествују са 64% (у Црној Гори са 58%). Ако се њему додају и друге двије категорије „ситних” газдинстава 2-3 и 3-5 ha, онда „ситна” газдинства у укупним учествују са 88%. Процес миграционих кретања становништва испољен је посебно преко напуштања села и требало би да има позитиван одраз на окрупњавање посједа, што би, уз повећање степена њихове организованости, у знатној мјери допринијело повећању производних способности земљишних капацитета индивидуалног сектора. Посебно, уколико би се ријешило питање воде (одводњавање – наводњавање) и инфраструктуре онда би „ситна” газдинства у створеним условима за интензивну производњу и продукцију одређених роба прерасла у „крупна”, као значајне пољопривредне произвођаче.

На подручју Улциња имамо процес диобе посједа и задржавања власништва, без обзира на запошљавање у друштвеном сектору и привређивање у другим гранама. То значи да ће тек мелиорације, уређивање територије и интензивирање пољопривредне производње, довести до окрупњавања посједа.

Табела 11. Домаћинства према величини земљишних посједа општине Улцињ

– према попису из 1981. г.

Подручје	Укупно	До 2 ha	2-3 ha	3-5 ha	5-8 ha	Преко 8 ha
Црна Гора	58.939	31.916	6.612	7.799	5.399	7.213
Учешће %	100	55	11	13	9	12
Улцињ	2.319	1.572	276	249	125	97
Учешће %	100	68	12	11	5	4

Из горњег табеларног прегледа се види да је највећи број домаћинстава са земљишним поседом величине до 2 ha (1.572), а са преко 8 ha (97).

Према најновијим подацима из последњег пописа 1991. године, на територији општине Улцињ било је укупно 2.249 пољопривредних газдинстава са индексом од 97,0, што значи да се број пољопривредних газдинстава у односу на 1981. смањило за 70 домаћинстава.

Једна од значајних карактеристика читавог приморског подручја, па и општине Улцињ, јесте велика уситњеност земљишних посједа, тј. висока заступљеност домаћинстава са малим поседом. Више од половине газдинстава у просјеку има испод 1 ha, а висока је

заступљеност и категорије са посједом од 1-3 ха. Оваква посједовна структура има за посљедицу велику уситњеност производње.

НЕКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ РАДНИХ СПОСОБНОСТИ СТАНОВНИШТВА

Писменост становништва

Обухватили смо становништво од 10 и више година. У овом табеларном прегледу даћемо структуру неписменог становништва по полу и старосној структури из пописа 1981. и 1991. године, у општини Улцињ.

Табела 12. Неписмено становништво према полу и старости
општине Улцињ

– Попис 1991. године

Пописне године	Пол	Неписмени				
		свега	10-19	20-34	35-64	65 и више и непознато
1981.	Свега	2.726	73	107	1.429	1.117
	Мушко	764	38	31	287	408
1991.	Свега	2.105	45	86	928	1.046
	мушко	515	19	30	145	321

Из претходних података уочава се да је (према попису из 1981. год.) сваки 11-ти становник изнад 10 година неписмен у граду Улцињу, што је повољније од стања у општини. Неписменост жена је за око три пута већа од неписмености мушкараца. С обзиром на то да су жене само нешто мање бројне у радном контингенту града Улциња (47,5%), ово је један од узрока изразито ниске стопе активности. Мало учешће од 4,3% старосне групе од 10-19 година показује да се питање неписмености са успехом рјешава, тј. неписменост је све мања. Бременито наслеђе видљиво је из старосних група изнад 35 година, итд.

У прилог изнијетих података навешћемо још један табеларни преглед, гдје се види процентуално учешће неписменог становништва градског и сеоских насеља општине Улцињ, према попису из 1981. године.

Табела 13. Процентуална структура неписменог становништва општине Улцињ
– према попису из 1981. године

Неписмено становништво		Улцињ градско насеље у %	Општина Улцињ у %
		11,0	16,0
По полу:	– женски	80,0	72,0
	– мушки	28,0	20,0
По старости:	– 10-19	4,3	2,7
	– 20-34	6,0	3,9
	– 35-64	50,5	52,4
	– 65 и више	39,3	39,5
	– непознато	1,3	1,5

Према попису из 1991. године, произлази да се број неписмених у општини Улцињ смањује са 2.726 (1981. г.) на 2.105 становника (1991. г.), тј. број је смањен за 621 неписменог становника. Уочава се смањење броја неписмених становника и код свих других старосних структура, а поготово код старосне структуре од 35-64 године. Број неписмених се смањује са 1.429 (1981. г.) на 928 неписмених становника (1991. г.), тј. мање за 501. И код других старосних структура број неписмених се нагло смањује, као код старосне структуре од 10-19, са 73 (1981. г.) на 45, као и код добне структуре од 20-34, са 107 (1981. г.) на 86 неписмених становника (1991. г.).

Из пописа 1991. године уочава се нагло смањивање броја неписмених жена у општини са 1.962 неписмене жене на 1.490 неписмених (1991. г.). Смањивање броја неписмених жена се уочава код свих старосних група.

Проблеми школовања становништва општине се детаљније могу сагледати из података о школској спреми становништва, о чему је ријеч у наредном дијелу овог текста, према пописима из 1981. и 1991. године (табела 14).

Лица без школске спреме и лица са 1-3 разреда основне школе учествују са 19,3% у градском насељу, што је за 22,8% мање него на подручју општине Улцињ. Тај однос је посебно неповољан код жена. Све то указује да одсуство школованог кадра карактерише ову структуру. Мијењати (још брже) ову структуру један је од задатака будућности, ако се жели постићи знатно већа стопа економске активности, односно доходак у крајњој линији у односу на данашње односно тадашње стање. Квалификациона структура се знатно промијенила посљедњих година, што се види из табеле 15.

Табела 14. Структура становништва по школској спреми
– Попис 1981. године

Школска спрема	Градско насеље			Општина Улцињ %
	Свега %	Мушки %	Женски %	
Укупно	100,0	100,0	100,0	100
Без школске спреме	16,0	8,4	23,9	21,1
1-3 разред основне школе	3,3	2,3	4,3	3,9
4-7 разред основне школе	23,1	19,1	27,3	32,4
Основно образовање	18,7	17,0	20,5	17,7
Школа за КВ и ВКВ раднике	17,1	26,2	7,6	10,0
Гимназија	7,0	7,8	6,3	4,9
Сред. школе за стр. кадрове	–	–	–	–
Средње усмјерено образовање	0,5	0,8	0,1	0,3
Више образовање	3,4	4,2	2,5	2,0
Високо образовање	3,4	5,3	1,3	1,9

Табела 15. Становништво старо 15 и више година према полу и школској спреми у општини Улцињ
– Попис 1991. године

Пол	Укупно	Без школ. спреме	Незавршено осн. образ.		Осно. обра.	свега	Средње образовање				Више образовање	Високо образовање	Непознато
			1-3 раз. осн. школе	4-7 раз. осн. школе			Шко за КВ и ВКВ остали стр. кад	Гимназије	Сре. шко. за стр. кад.	Средње усм. образовање			
свега	18.172	2.523	544	3.410	4.803	4.784	937	386	1.195	2.266	537	612	995
мушко	9.279	731	213	1.390	2.494	3.126	719	220	822	1.365	357	439	529

Према подацима из пописа 1991. године види се да је квалификациона структура знатно побољшана. Наиме, без школске спреме у општини има свега 2.523 становника. Незавршено основно образовање од 1-3 разреда основне школе има 544, са 4-7 разреда основне школе било је 3.410 становника, а са незавршеном основном школом односно образовањем, било је, према задњем попису, свега 4.803 становника. Наиме, са незавршеним основним образовањем у општини је било свега 4.784 становника, тј. 26,32% становништва општине.

Без школске спреме, према попису из 1991. године, било је 2.523 становника, тј. 13,88%, од тога женског становништва 1.729, тј. 428

9,86%. Свега женског становништва без незавршеног основног образовања било је 1.658, тј. 9,12%.

Са средњим образовањем у општини према посљедњем попису, било је свега 4.784 становника или 26,32%. Од тога мушког становништва било је 3.126 или 17,20%, а жена свега 1.658 или 9,12%. Са вишим образовањем има 537, од тога мушко 357 или 1,96%, а жена свега 180 или 0,99%. Високо образовање имали су 612 становника, од тога мушки 439 или 2,41% а женско становништво свега 173 или 0,95%.

МИГРАЦИОНА ОБИЉЕЖЈА

Испитивање миграционих обиљежја и кретања

О мобилности домицилног становништва може се говорити као о значајној карактеристици општине Улциње у којој је забиљежен и позитиван миграциони салдо. Сљедећи табеларни преглед илуструје ову појаву (према попису 1991. године) на подручју општине.

Табела 16. Становништво општине Улцињ према миграционим обиљежјима – Период 1940-1991. г.

Укупно	Од рођења станује у истом мјесту	Досељено у насеље сталног становања								
		Са подручја			1940 и прије	1941 - 1945	1946 - 1960	1961 - 1970	1971 - 1980	1981 - 1991
		Исте општине	Друге општине СР-САП	Друге СР-САП						
24.217	17.269	3.320	2.233	1.203	299	116	806	1.106	1.497	1.753

Као што се види из горњег табеларног прегледа, покретљивост је изражена бројем досељеног становништва од 6.948 становника или око 28,69% процената у општини Улцињ. Процент аутохтоног становништва од 71,31% није много висок. Са становишта миграционих кретања подручје општине је у овом периоду отворено, мада тенденције нијесу јасно изражене. Бржи развој туризма, те валоризација природних услова у ближем рејону кроз развој пољопривреде и индустрије, условиће да подручје постане још привлачније. Наравно, економски интерес општине је да будући развој (мислимо, прије свега, на отварање нових радних мјеста) стимулише прије свега вишак аграрног становништва.

Из прегледа поријекла досељеног становништва може се јасније видјети којим дијелом спољна покретљивост (тзв. имиграција) упливише ову појаву, а којим дијелом релокација унутар саме општине.

Табела 17. Поријекло досељеног становништва

– 1991. године

	<i>Апсолутни број</i>	<i>%</i>
Свега досељено становништво	6.948	100,00
Друге општине исте СР-САП	2.233	32,13
Друге СР-САП	1.203	17,31
На раду у иностранству	3.315	33,31
Чланови породице који са њиме бораве	2.269	32,65

Преглед указује на врло живу релокацију становништва из других општина Црне Горе, и других република и покрајина, мада је појава и унутар општине врло изражена.

Пресељавање становништва унутар општине Улцињ

Могућности за насељавање на подручју Улциња, као последица бржег развоја туризма у њему, условиле су кретање становништва на подручју општине. Ова кретања су имала двојаки карактер: а) стална, у вези са насељавањем и б) повремена, дневна или сезонска везана за туристичку функцију у самом Улцињу.

О активности центра општине Улцињ у односу на своје општинско подручје свједоче подаци о степену концентрације становништва у самом граду.

Табела 18. Процентуална концентрација становништва у Улцињу

– према пописима из 1948. до 1991. г.

<i>Пописни период</i>	<i>Процентуално учешће</i>
1948.	34,1%
1953.	34,9%
1961.	35,2%
1971.	39,3%
1981.	42,3%
1991.	45,6%

О интензитету насељавања у граду репрезентативни су подаци о нето-миграцији по насељима. Из ових података (период 1971-1981. г.) механички прираштај је имао скоро подједнак утицај на пораст броја становника у посматраном раздобљу, као природни при-

раштај, тј. 47,7%. С обзиром на то да је миграција у глобалу текла из села у град, то ћемо наша даља разматрања усмјерити, највећим дијелом, у том правцу.

Улцињ је, због своје полуфункционалне улоге коју има у општини Улцињ, најјачи имиграциони центар општине. Он је друштвено-економско, школско и политичко средиште општине. Са неколико туристичких организација, мањим индустријским предузећима, грађевинском организацијом, образовним центром и још неким институцијама, значајним за општину, Улцињ је постао уточиште досељеника са села. Они су се доселили ради запослења, како у друштвеном тако и у приватном сектору, прије свега у туризму, малој привреди и слично, ради школовања дјеце или да би остварили боље услове живота себи и својим породицама.

У Улцињу је досељено са подручја исте општине, дакле из сеоских насеља у град (према попису из 1991. г.), свега 3.320 или 16,82%.

Као што се запажа из табеларног прегледа 19, на раду у иностранству из општине Улцињ, према попису из 1991. године, има 2.315 чланова, односно становника, а чланова породице који са њима бораве има 2.269, тј. на раду у иностранству из општине има свега – 4.584 чланова.

Само из градског насеља (Улциња) има, према попису из 1991. године – 1.137 чланова на привременом раду у иностранству. Из свих сеоских насеља околине Улциња (39) на привременом раду у иностранству има 3.447 чланова.

Када се анализирају подаци дати пописом из 1991. године, може се истаћи да је највећи број становника општине Улцињ на привременом раду у иностранству из неколико сеоских насеља ширег улцињског подручја, као што су: Горњи Штој (129), Доњи Штој (119), Круте (Владимирске) 158, Реч (105), Св. Ђорђе (153), Шас (47), Фраскањел (38) и др.

Што се тиче сеоских насеља из којих има највише чланова породице који са њима бораве на привременом раду у иностранству су: Реч (170), Горњи Штој (120), Кравари (69), Круте (189) – Владимирске, Св. Ђорђе (117), Шас (36), Фраскањел (84) и др.

У прилог наведеним подацима, дат је кратак преглед миграционих кретања из општине Улцињ, грађана који су на привременом раду у иностранству, градског насеља и сеоских насеља, према попису из 1991. године (види табелу 19).

Табела 19. Миграције у насељима општине Улцињ према попису из 1991. г.

Сеоска насеља	Одсутни		
	Укупан број сталних становника	На раду у иностранству	Чланови породице који са њима бораве
Улцињ	24.282	2.315	2.269
Амбула	256	60	141
Бијела Гора	17	3	1
Бојке	248	10	10
Брајше	860	28	32
Братица	434	75	55
Бриска Гора	67	3	3
Владимир	1.006	83	81
Горња Клезна	241	34	26
Горњи Штој	414	129	120
Дарза	131	10	13
Доња Клезна	260	38	39
Доњи Штој	691	119	52
Драгиње	206	19	16
Зогање	541	43	32
Калиман	15	–	–
Кодре	771	48	50
Коломза	366	41	40
Косићи	276	34	42
Кравари	799	22	69
Крута (Улцињ)	274	15	24
Круте (Владим)	1.083	158	189
Круче	190	22	37
Лесковац	99	8	5
Лисна Бора	262	18	41
Међуреч	41	4	3
Миде	480	79	54
Можура	–	–	–
Пистула	465	39	99
Растиш	522	21	18
Реч	367	105	170
Салч	35	5	9
Св. Ђорђе	349	153	117
Сукобин	482	43	29
Сутјел	87	31	19
Турке	63	21	9
Улцињ	11.135	663	474
Фраскањел	191	38	84
Шас	348	47	36
Штодре	210	36	30

Наиме, димензија миграционог салда се још боље истиче ако се укључе у разматрање, поред града, и насеља која улазе у подручје ГУП-а Улцињ. Заједно су 10 насеља са подручја ГУП-а повећала своје становништво (у периоду од 1971. до 1981. г.), на бази миграционог фактора досељавања за 1.608 становника. Овако велика разлика између овог пораста (1.608) и пораста миграционог салда самог Улциња (781) јавља се као резултат великог досељавања у најближа приградска насеља (у Доњи Штој +544 или Горњи Штој +134) која остварују миграциони салдо готово исти као Улцињ (однос миграционог салда између Улциња градског насеља, с једне, и других насеља која улазе у састав подручја ГУП-а Улцињ, с друге стране, је 81,0:78,5%), што значи да се имигранти, највећим дијелом, не досељавају у само језгро града, већ то чине „споља”, на његовој периферији. Стога је оријентација ових миграната јасна: радити у некој организацији како у приватном тако и у друштвеном сектору, тј. прије свега у области мале привреде, а бавити се, у одређеној мјери, и пољопривредом као допунском дјелатношћу.

У осталим насељима (ван подручја ГУП-а), с обзиром на то да имамо у посматраном периоду (1971.-1981. г.) пораст становништва за 940 лица, с једне стране, природни прираштај је од 1.268, с друге, значи да је емиграција захватила само део (25,9%) природног прираштаја, чиме су она имала позитиван прираст од 940 становника и то на бази 74%.

Дневна комуницирања становништва општине Улцињ

Поред сталних сеоба (пресељавања), значајни су и други видови миграторних кретања становништва, који су претежно мотивисани запосленошћу. У овом погледу најчистија је ситуација са тзв. „дневним” мигрантима радне снаге, који обухватају ону масу радника (и службеника) који се, свакодневно (радним даном), регуларно крећу (путују) од мјеста становања у мјесто рада и обратно.

Приликом пописа из 1991. године на подручју општине Улцињ пописано је 3.520 радника, од којих је 912 или 25,9% радило ван мјеста становања. Може се рећи да се овдје ради о оптималном нивоу дневних миграција радника, тј. да је овдје претежно у питању радна снага која из ближе или даље околине Улциња долази на рад у општински центар.

Табела 20. Радници – дневни мигранти по мјесним заједницама општине Улцињ – према попису из 1991. године

Општина Улцињ – Од тога:	Свега пописан број радника	Раде ван мјеста становања	
		Број	%
Укупно	3.520	912	25,9
Башкими	58	31	53,4
Братица	239	149	62,3
Владимир	342	178	52,0
Дарза	43	32	74,4
Зогање	73	42	57,5
Круте (Владимирске)	259	171	66,0
Сукобин	261	132	50,5
Улцињ I	841	15	1,8
Улцињ II	1231	70	5,7
Штој	173	92	53,1

У оквиру општине Улцињ највећи проценат радника, дневних миграната имају мјесне заједнице: Дарза (74,4%), Круте – Владимирске (66%), односно Браџица (62,3%) а најмањи мјесне заједнице Улцињ I и II (1,8 односно 5,7%). Ако се има у виду и то да ови који чине масу дневне миграције радне снаге, претежно раде у Улцињу, односно живе у саставу сеоских домаћинстава, онда горњи распон датих процената индицира и многе друге разлике, па и то да је у овој општини процес диференцијације домаћинстава у погледу запослености њихових чланова достигао одређени степен, што је веома значајно запазити.

Структура дневног путовања последица је, у крајњој инстанци, привредне структуре подручја. У Улцињу, према томе, само 7% радника свакодневно путује на рад у индустријске погоне, али зато 30,3% у секундарне делатности, с обзиром на то да грађевинарство, као нешто развијенија дјелатност од индустрије, има висок коефицијент дневних миграција. Но, највећи дио (око 70%) отпада на раднике, тј. дневне мигранте терцијарних дјелатности, што се, скоро, поклапа са учешћем ових дјелатности у укупном броју запослених у привреди и непривреди града.

Анкета спроведена по индустријским организацијама показује да само 64 радника, или 22,2% запослених у индустрији Улциња,

ради ван мјеста становања, што је знак ниског нивоа индустријализације. Радници – дневни мигранти индустрије путују свакодневно из сљедећих насеља: Братица 32, Дарза 10, Зогање 15, Штој 17. Дистанца путовања износи од 3 до 5,5 км, а радници је савладају аутобуским саобраћајем.

Од укупног броја запослених радника (друштвени и индивидуални сектор привреде и непривреде) 2.072 или 58,8% има мјесто становања у Улцињу (мјесне заједнице Улцињ I и II), 56 или 1,6% на подручју мјесне заједнице Башкими, 239 или 6,8% на подручју мјесне заједнице Братица, 342 или 9,7% на подручју мјесне заједнице Владимир, 43 или 1,2% на подручју мјесне заједнице Дарза, 73 или 2,1% на подручју мјесне заједнице Зогање, 259 или 7,3% на подручју мјесне заједнице Крута, 261 или 7,4% на подручју мјесне заједнице Сукобин, 173 или 4,9% на подручју мјесне заједнице Штој.

Просторни распоред радних мјеста према мјесту становања за 2.608 радника (друштвеног и индивидуалног сектора) у градским и сеоским мјесним заједницама има сљедеће основне карактеристике:

1. Двије мјесне заједнице са изнад 800 запослених у мјесту становања: Улцињ I и II,

2. Двије мјесне заједнице са 100-200 запослених у мјесту становања: Владимир 164 и Сукобин 129,

3. Са 50-100 радника три мјесне заједнице: Братица 90, Круте 88, односно Штој 81, и

4. Три мјесне заједнице испод 50 радника у мјесту становања: Башкими 27, Дарза 11, Зогање 31.

Према томе, улогу значајних центара су добила насеља: Улцињ, Владимир и Сукобин, из чега произлази и њихова значајна улога у будућем друштвено-економском и просторном развоју. Дакле, тек наведена три насеља (Улцињ, Владимир и Сукобин), посебно прва два, нуде могућност да се изграде у развијеније радне центре. Тим настојањем би дошло до потпунијег коришћења свих потенцијала општине Улцињ, што би утицало на одржавање постојећег нивоа дневних миграција, с једне, и на убрзање процеса интегралне урбанизације, с друге стране.

Сезонско кретање становништва

Што се тиче сезонских кретања становништва, примјетно је да су ова кретања, углавном везана за туристичку функцију Улциња.

У тзв. „вршној” туристичкој сезони (мјесеци јул-август) повећава се сезонска радна снага у односу на пред и постсезону. Другачије речено, у вријеме највеће туристичке сезоне, поред сталних радника, у друштвеном сектору, ради још и око 950-1100 сезонских радника. Заједно са приватним сектором број сезонских радника прелази 1.500 запослених.

На темељу претходно планиране величине смјештајних капацитета и предвиђеног раздобља пословања, укупне потрошње њене гранске структуре, уз примјену одговарајућих искуствених норматива, планирана је радна снага у туристичкој привреди како слиједи:

Табела 21. Број запослених по дјелатностима (за потребе туризма)

Дјелатности	Број запослених за максимални капацитет		
	Стално	Сезонски	Укупно
Хотели и туристичка насеља	3.100	4.215	7.315
Остали смјештај. објекти	220	560	780
Кампови	75	260	335
Разни угоститељски садржаји	380	395	775
Трговина и занатство	450	155	605
Купалишни објекти	40	140	180
Објекти за спорт и рекреацију	60	250	310
Јавне службе	60	30	90
Заједнички сервиси	50	40	90
Заједничке службе	290	70	360
У к у п н о	4.725	6.115	10.840

Као што се запажа из табеларног прегледа, број стално запослених радника износио би 4.725 или 43,5%, а сезонски број запослених радника био би 6.115 или 56,6%. Укупан број запослених радника за максимални капацитет износио би 10.840 радника.

Предвиђени број запослених у угоститељству темељи се на претпоставци да ће доћи до значајних промјена у структури коришћења капацитета хотела и туристичких насеља, те да ће се хотелски капацитети у одговарајућој мјери оријентисати на савремене облике услуга.

Запослени у осталим дјелатностима (изван угоститељства) имаће мање наглашен сезонски карактер, будући да се многе од наведених дјелатности одвијају преко цијеле године и служе једним дијелом становништву. У овим дјелатностима ће велики број радника бити ангажован сезонски у виду допунског рада.

ИЗВОРИ

1. Први резултати, Попис становништва, домаћинства, станова и пољо-привредних газдинстава у 1991. години (по општинама, насељима и мјесним заједницама), 1, Титоград, маја 1991. г.
2. Статистички годишњак Републике Црне Горе, за 1950, 1954, 1962, 1972, 1982, 1992 и 1994, Подгорица.
3. Мјесечни статистички преглед за 1972, 1982 и 1992., Подгорица

Maksut HADŽIBRAHIMOVIĆ

THE COUNTRYMIGRATION OF INHABITANT ULCINJ COMMUNE

Summary

The population of Ulcinj (about 22.000) is a complex community in origin, tradition, cultural and social characteristics, which gives this town a unique charm and variety. Albanians, Montenegrins and members of the other peoples and nationalities of Yugoslavia live here. There are most Albanians. Ulcinj also has the assimilated descendents of Barbary Moors from Algeria who were settled here by the Turks to defend the town, and Negroes, descendents of the numerous slaves brought here from Africa.

On market days, Tuesdays and Fridays, the centre of the town with its market of fruit, vegetables and other goods, becomes a real attraction. The colourful folk costumes of the various ethnic groups from the surrounding villages is an outstanding photographic motif, amply exploited by tourists and excursionists from Dubrovnik, Boka Kotorska, Budva and other places. For tourists who have come to spend their holidays in Ulcinj, it is an experience not to be missed, even if it means skipping the beach for one morning.

